

Lehetőség, kötelesség, kockázat Preimplantációs genetikai vizsgálatok reprezentációja a magyar online hírmédiában

A laboratóriumi körülmények között végzett reprodukciós eljárások során alkalmazott preimplantációs genetikai vizsgálatok a géntechnológia egyik legellentmondásosabb területének tekinthetők. Az embriókon végzett genetikai tesztek a legrátermettebb embrió kiválasztásával és így a ki nem választott embriók elpusztításával járnak. Ennek következtében az eljárások alkalmazása olyan morális kérdéseket vet fel, mint hogy mikortól számítjuk az emberi élet kezdetét, mik az embrió rátermettségének feltételei, vagy hol húzódnak az emberei akarat szabadságának határai. Felmerül a kérdés, hogy vajon joga van-e az embernek megszabni az érdekes élet kritériumait. E kutatás keretében végrehajtott kvalitatív foucauldianus diskurzuselemzés a téma magyar online médiában megjelenő reprezentációira koncentrálnak, különös tekintettel a kockázat, a felelősségvállalás és az autonóm szabad döntés szelektív reprodukív technológiákhoz kapcsolódó aspektusaira.

1. Bevezető

Magyarországon a szelektív reprodukciós eljárások alkalmazhatóságának feltételeit a Humán Reprodukciós Bizottság állásfoglalása összegzi.¹ E szerint a preimplantációs genetikai diagnózis (PGD) alkalmazására azoknak a szülőknek van lehetőségük, akiknél a gyermekvállalás során magas a kockázata az életkilátásokat jelentős mértékben rontó genetikai eredetű betegségben szenvedő utód világra hozatalának. A preimplantációs genetikai szűrés (PGS) eljárás a HRB állásfoglalása szerint² ezzel szemben nem a ritka egygénese rendellenességek célzott diagnosztikájában, hanem a genetikai rendellenességek szűrésével hozna többet, mivel a technológia a véletlenszerű hibák kiszűrésére, valamint a gyakori betegségekkel szembeni hajlam körvonalazására alkalmas. Ugyanakkor a bizottság állásfoglalása szerint a PGS-technológia kutatási fázisban van, így rutinszerű alkalmazása nem ajánlott.

A társadalomtudományi kutatás érdeklődésének fókuszában hosszú ideje állnak a reprodukív technológia fejlődésének társadalmi vonatkozásai. Ugyanakkor a technológia morális kérdéseit elemző, kritikus szociológiai kutatások eddig kevés kivétellel inkább csak az angolszász és a nyugat-európai területekre koncentráltak. A biotechnológia más területeihez kapcsolódó kvalitatív kutatások viszont Magyarországon is készültek. Vicsek Lilla szerzőtársaival több kutatás keretében is vizsgálta az őssejtkutatás médiareprezentációit és a hozzá kapcsolódó társadalmi attitűdöket (Vicsek & Gergely 2011, Vicsek & Bauer 2012). Szintén Vicsek vizsgálta a biotechnológiákról alkotott médiaképet és a témához kapcsolódó társadalmi attitűdök összefüggéseit (Vicsek 2013, Vicsek 2015). E kutatások eredményei szerint azonban a technológiákhoz kapcsolódó morális kérdések témaköre a médiában nem jelent meg hangsúlyosan. Bauer Zsófia kutatása, amelynek során a valamilyen reprodukciós eljárásban részt vevő nők online csoportjainak

¹ Preimplantációs Genetikai Diagnózis és Szűrés ETT Humán Reprodukciós Bizottság állásfoglalása, http://www.ett.hu/hrb/pgd_pgs.pdf. (utolsó letöltés: 2015. III. 25.).

² Az ETT Elnökségének és Humán Reprodukciós Bizottságának (HRB) állásfoglalása az *in vitro* fertilizáció sikerességének fokozását célzó beültetés előtti genetikai szűrés (PGS: preimplantation genetic screening) magyarországi alkalmazásáról, http://www.ett.hu/alltaj/pgs_allf_201501.pdf. (utolsó letöltés: 2015. III. 25.).

beszélgetését elemezte, az egyik első olyan magyarországi kontextusra koncentráló szociológiai kutatás, amely a reprodukív technológiák társadalmi vonatkozásait vizsgálta. Eredményeit elemezve ugyanakkor a szerző arra a következtetésre jut, hogy a technológiából következő etikai problémák felvetése elhanyagolt kérdéskör az eljárásban részt vevő nők online fórumainak diskurzusaiban (Bauer 2013). Az asszisztált reprodukív eljárásban részt vevő páciensekkel Vicsek Lilla és Szolnoki Noémi által felvett interjúk elemzése szintén ehhez hasonló eredményekkel zárult (Vicsek & Szolnoki 2016).

Kutatásom során a szelektív reprodukív technológiák témáját értelmező online sajtóanyagokon végeztem diskurzuselemzést. Elemzésem az online hírmédiák vizsgálatára fókuszál, mivel a hírmédia e feltörekvő, egyre több olvasót egyre szélesebb társadalmi körben megszólító ágára eddig kevés kutatói figyelem irányult.³ A humángenetika és a reprodukív technológiák médiareprezentációit vizsgáló kutatások eddig zömmel a nyomtatott sajtóra vonatkozóan készültek (például Brandenburg 2011, Condit et al. 1998, Conrad 2001, Hughes & Kitzinger 2008, Michelle 2007, Petersen 2001, Petersen 2005). Úgy vélem, az online hírmédiák vizsgálata fontos adalékokkal bővítheti a téma médiareprezentációjáról eddig szerzett ismereteinket, egyúttal megteszi az első lépést a preimplantációs genetikai vizsgálatok magyar médiaképének feltárása felé is.

Kellie Brandendurg a PGD témáját értelmező ausztrál nyomtatott sajtóanyagokon végzett diskurzuselemzése során a kockázat mindent átható jellegének tulajdonított kiemelt jelentőséget. Eredményei szerint a kockázat kérdése jelen van a diskurzusokban mint a szülők önkéntes, szabad reprodukív döntésének, a természetes fogantatás által létrehozott rendellenességgel születő gyermek kockázata, valamint a technológia alkalmazása által fenyegető disztópikus jövőtől való félelem. A szerző az ausztrál mintán a diskurzusok három csoportját azonosította témáik szerint. Hangsúlyozza, hogy az azonosított diskurzusok csoportjai egymástól nem különülnek el élesen, hanem metszik egymást (Brandenburg 2011).

Az azonosított diskurzusok csoportjai a következők:

- 1) a szülők/páciensek körüli diskurzusok,
- 2) az embrió körüli diskurzusok,
- 3) a PGD alkalmazásának kritikái, amelyek a technológia fejlődésében rejlő potenciális kockázatokból, veszélyekből erednek.

Kutatásom céljával azt tűztem ki, hogy feltárjam, milyen diskurzusok hozzák létre a PG-vizsgálatok reprezentációját a két legolvasottabb magyar online hírportálon. Elemzésemben központi szerepet kap a Brandenburg által azonosított diskurzuscsoportok összevetése a magyar hírmédia két legolvasottabb híroldalán megjelenőekkel (Brandenburg 2011).

2. Szakirodalmi háttér

2.1. Médiakép

Az új (gén)technológiai innovációk, mint amilyen a PGD vagy a PGS is, újabb és újabb etikai kérdéseket vetnek fel, amelyeket a média is értelmez részben tudományos érvek, részben morális elvek alapján. Brigitte Nerlich és szerzőtársai szerint a média – interpretációs folyamata során – sokszor támaszkodik popkulturális vagy irodalmi utalásokra, hogy a felmerülő etikai kérdéseket könnyen érthetően csatornázza be diskurzusaiba. A metaforák megválasztása és elhelyezése pedig nagyon is tudatos, mivel nyomatékosan ad a kommunikált üzenet komplexitásának (Nerlich et al. 2003). A média témához kapcsolódó diskurzusaiban gyakran hivatkoznak az új humángenetikai felfedezésekre mint az eugenikus jövő veszélyét magában hordozó gyorsan fejlődő tudományra (például Conrad 1999, Paul 1992, Petersen 2001, Nerlich et al. 2003, Hughes & Kitzinger 2008). Emma Hughes és Jenny Kitzinger úgy találta, hogy a humángenetikával vagy a PG-vizsgálatokkal foglalkozó cikkekben gyakran megtalálhatóak voltak az úgynevezett *határátlépés-metaforák*, amelyekkel a tudósítások szerzői arra utaltak, hogy a technológia alkalmazásával a tudósok feszegetik a „természetes” határait, istent játszanak. Ilyen ismétlődő metafora volt a „Pandora szelencéjének kinyitása”

³ Választásomat továbbá az is indokolja, hogy az OTKA 108981: *Meddőség és az asszisztált reprodukív technológiák gyakorlata* kutatás keretében reprodukív centrumok dolgozóival felvett interjúkból az derül ki, hogy az eljárásokat igénybe vevő páciensek főleg az interneten keresztül tájékozódnak.

vagy a „csúszós lejtőn való lesiklás”. Ezekben a cikkekben arra igyekeztek rámutatni, hogy a humán géntechnológia alkalmazása a jövőben előre nem látható, nem szándékolt és visszafordíthatatlan következményekhez vezethet. A rettegett jövőt sokszor festették le Aldous Huxley *Szép új világában* vagy a népszerű *Gattaca* című filmben ábrázolt genetikusan tervezett világ megvalósulásaként (Hughes & Kitzinger 2008). Ugyanakkor Tania M. Bubela és Timothy A. Caulfield kutatása során arra az eredményre jutott, hogy nehézkes lehet a technológia démonizációja, még a nagyon is valós morális kockázatok jelenléte mellett is, mivel a média hajlamosabb a géntechnológiai innovációk előnyeit jobban hangsúlyozni, mint azok hátrányait, kockázatait (Bubela & Caulfield 2004).

2.2. Kockázat, autonómia, felelősség

A technológia alkalmazásának morális kérdései összekapcsolódnak a technológia jövőbeli fejlődéséhez kapcsolódó bizonytalanságokkal és kockázatokkal, az egyéni autonómia és a felelősség motívumaival. Ulrich Beck *Kockázat társadalom* című művének központi gondolata az, hogy a modernizáció fejlődésorientált szemléletmódjának következtében a gazdasági-társadalmi fejlődés nem szándékolt melléktermékeként új kockázatokat hozunk létre. Ennek következtében pedig a modernizáció reflexívvé válik (Beck 1992). A PG-tesztekkel kapcsolatos kockázatok forrásai több síkon értelmezhetőek. Egyrészt az egyén jelenben észlelt, személyes egészségügyi kockázatai teremtenek bizonytalanságot, a beültetés előtti vizsgálatok pedig épp a jelen bizonytalanságaira (például a jövőben kialakuló betegségekre) ígérnek bizonyosságot a jövőben, ugyanis alkalmazásuk által az egyéneknek mindaddig elképzelhetetlen, generációkon átívelő egészségügyi kockázatkontollra adódik lehetőségük. Másrészt a technológia alkalmazásai újabb, nem szándékolt bizonytalanságokat, morális kérdéseket, az emberiség jövőjét illető baljós előrejelzéseket hoznak magukkal. Így – ahogy azt Anne Kerr és Sarah Cunningham-Burley (2000) is megjegyzi – a PG-vizsgálatok a reflexív-modernitás ellentmondásainak megtestesítői, mivel az autonóm döntés és az ezekért vállalt egyéni felelősség fogalmai határolják őket.

Kutatásom során a kockázat jellegét Michel Foucault konstruktivista megközelítési módját alapul véve értelmeztem. A foucauldianus megközelítési pozíció Beck megközelítési módjával szemben a kockázatnak és az állam hatalomgyakorlási technikáinak szentel kitüntetett figyelmet. Foucault megközelítése szerint a kockázat nem valami objektív, külső létező, hanem különböző diskurzusok, gyakorlatok és intézmények terméke (Foucault 1980). Így Foucault és az ő megközelítési módját követő szerzők vizsgálódásának középpontjában a kockázat és a fejlett liberális társadalmak politikai ethosának vizsgálata áll (Gabe et al. 2004). Foucault szerint nem lehetséges az adott hatalmi technológiákat az azokat alátámasztó politikai racionalitások tekintetbe vétele nélkül vizsgálni. A *govern* = kormány és a *mentalité* = gondolatok módozatai hatalomgyakorlási technikák, egymással kölcsönhatásban léteznek és hozzák létre a governmentalitást, amely az államnak azokat a hatalomgyakorlási technikáit jelenti, amelyeknek segítségével vezeti, befolyásolja polgárai magatartását (Foucault 1991). Thomas Lemke szerint a korábbi történelmi korokkal szemben ma már nemcsak a direkt beavatkozás és a kényszerítés szerepel a hatalomgyakorlás eszköztárában, hanem olyan indirekt hatalomgyakorlási technológiák is, amelyek által az állam az egyéneket anélkül „vezetheti”, hogy ugyanakkor felelősséget vállalna értük. A neoliberais állam az egyéneket felelős állampolgárokként határozza meg, aminek következményeként az egykori társadalmi kockázatok – mint a betegség, a fogyatékoság stb. – privatizálódnak, egyéni kockázatokká alakulnak. Így a neoliberais állam polgára a társadalmi létezés minden szférájában (családi élet, szakmai élet stb.) meghozott döntéseit a szüntelenül végzett kockázatelemző kalkulációra alapozza (Lemke 2001). Carlos Novas és Nikolas Rose úgy véli, az individuum személyes önmeghatározásának így részét képezi a test mint genetikai kockázat. A testközpontú önmeghatározás ugyanakkor egybevág a fejlett liberális társadalmak vállalkozó szelleműséget, önmegvalósítást, felelősségteljességet támogató normáival, amelyekből következik az egészségre való törekvés és a betegség elkerülésére való felszólítás, önindíttatás (Novas & Rose 2000).

Több szerző is állást foglal amellett (lásd Bunton & Petersen 2005, Brandenburg 2007), hogy érdemes a governmentális koncepciójára építeni a PG-tesztek reprezentációinak kritikus elemzése során annak érdekében, hogy megértsük, milyen hatással van a kockázat mindent átható jellege az autonómia és a felelősségvállalás konfliktusos kapcsolatára. Ezt az ajánlást megfogadva diskurzus-elemzésem során elemzési szempontként alkalmaztam Foucault governmentális-koncepcióját.

3. Adatok és módszerek

3.1. A mintáról

Vizsgálatom forrásanyagaként a két legolvasottabb magyar online hírportál archívumait használtam fel kvalitatív diskurzuselemzéshez. A két legolvasottabb hírportálnak pedig az origo.hu⁴ és az index.hu⁵ bizonyult az ite.hu legnézettebb hazai oldalakat tartalmazó adatbázisa⁶ alapján. Az oldal készítői a Gemius-Ipsos vagy más webaudit-szolgáltatók nyilvános adatbázisaiból állították össze a száz legolvasottabb magyar weboldal listáját 2014. január hónapra átlagolva. Vizsgálatomat az híroldalak archívumában végrehajtott kulcsszavas kereséssel kezdtem, amelynek során meghatároztam az elemzésre szolgáló minta összetételét. Az alkalmazott kulcsszavak a következők voltak: „preimplantációs”, „reproduktív”, „lombikbébi”, „lombikeljárás”, „mesterséges megtermékenyítés”, „génvizsgálat”. A mintába való bekerülés feltétele az volt, hogy a cikkben szó legyen a PG-vizsgálatokról.

Keresésem időben nem volt lehatárolva. Az oldalak indulási évétől, az origo.hu esetében 1998-tól, az index.hu esetében pedig 1999-től kezdődően alkalmaztam a keresést. Összesen 59 cikket elemeztem, ebből 38 darab származott az origo.hu hírportálról és 21 darab az index.hu oldaláról és az oldalakhoz kapcsolódó tematikus blogokról, amelyek tartalmait a hírportálok archívumai szintén tárolták. Bodoky Tamás *A hírportál mint tömegmédiium* című cikkében amellettt érvel, hogy a vezető magyar nyelvű hírportálok közül az origo.hu és az index.hu definiálható a nyomtatott sajtóhoz hasonlóan tömegmédiiumként, ebből adódóan pedig alkalmazhatóak rájuk is a tömegkommunikáció elméleti keretei (Bodoky 2005). Erre a kijelentésre alapozva elemzésem során a vizsgált online hírmédiiumokra mértékadó sajtóorgániumként tekintettem.

3.2. A módszerről

Diskurzuselemzési módszertanom Jean Carabine *Unmarried motherhood 1830–1990: A genealogical analysis* című foucauldianus diskurzuselemzést alkalmazó kutatása alapján építettem fel (Carabine 2001). Elemzésem során alkalmaztam a Carabine által is használt, de Foucault által kidolgozott „normalizáció” eszméjét. Azt feltételeztem, hogy a diskurzusok meghatározzák, melyek a PG-vizsgálatok körébe sorolt eljárások normalizált, elfogadott alkalmazásai, valamint az eljárásba bevont szereplők (páciensek, klinikák, szakemberek) normálisnak tekintett viselkedését is meghatározzák. Elemzésemet a témával foglalkozó cikkek alapos, többször megismételt olvasásával kezdtem. A szövegek eredeti lineáris struktúrájának megbontásával az általam létrehozott logikai struktúra mentén megalkotott kategóriákba soroltam a kiválasztott szövegrészeket. Brandenburg ausztrál nyomtatott médián végzett diskurzuselemzéséhez hasonlóan a témához kapcsolódó állításokat azok tárgya szerint csoportosítottam (Brandenburg 2011). Carabine módszertani ajánlását figyelembe véve az egyes kategóriákhoz rendelt fogalmak segítségével értelmeztem az adatokat, feltártam a szövegek rejtett tartalmait, valamint megvizsgáltam, hogy milyen diszkurzív stratégiák alkalmazásán keresztül konstruálódnak a preimplantációs genetikai vizsgálatok „szereplői” (Carabine 2001). Elemzésem során Brandenburg kutatásához hasonlóan a szereplőket – újságírókat is – résztvevőknek tekintettem, akik mind részt vállalnak a média diskurzusainak megalkotásában (Brandenburg 2011). A téma reprezentációinak elemzése során Nerlich és szerzőtársai (2003) ajánlását szem előtt tartva a tudományos-fantasztikus hasonlatok és metaforák diszkurzív használatának, valamint a tudósítás hangnemének vizsgálatára is nagy figyelmet fordítottam. Carabine iránymutatását követve pedig törekedtem a téma reprezentációját övező esetleges hiányok, elhallgatások felderítésére is (Carabine 2001).

4 Napi egyedi látogató: 579 213 fő.

5 Napi egyedi látogató: 492 072 fő.

6 Forrás: <http://ite.hu/legnezettebb-hazai-weboldalak-rangsora/>.

4. Az eredmények értelmezése

Kutatásom eredményei arról tanúskodnak, hogy a vizsgált időszakban az elemzett médiumok diskurzusai hasonlóságokat mutatnak Brandenburg ausztrál nyomtatott médián végzett kutatásával (Brandenburg 2011). A szerző által azonosított csoportok köré rendezhetőek a magyar online média diskurzusai is. Ugyanakkor a géntechnológiai fejlődés következtében a PGD-n kívül már más szelektív reprodukciós eljárást is alkalmaznak számos országban (PGS vagy mitokondriális DNS-teszt⁷), így logikus, hogy az ezek alkalmazásával kapcsolatos aggályok is részét képezik az online médiumok diskurzusainak.

Így az általam meghatározott csoportosítás a következő:

- 4) a szülők körüli diskurzusok,
- 5) az embrió körüli diskurzusok,
- 6) a szelektív reprodukciós technológiák alkalmazása körüli diskurzusok.

4.1. A szülők körüli diskurzusok

A szülők körüli diskurzusok kategóriájába soroltam azokat a szövegeket, amelyek tárgyuként az eljárást igénybe vevő pácienseket tették meg. Diskurzuselemzésem során megvizsgáltam, hogy a PG-vizsgálatokról szóló tudósítások milyen diszkurzív stratégiák által hozzák létre az eljárásokat igénybe vevő páciensek, szülők, nők reprezentációit.

A szülők konstrukciója Brandenburg eredményeihez hasonló módon a szabad, önkéntes döntés és annak korlátai, a felelősségvállalás diszkurzív stratégiáin keresztül volt megragadható (Brandenburg 2011). A preimplantációs eljárásokat igénybe vevő szülőt a tudósítások rendre úgy ábrázolták, mint egészségi kockázatot hordozó személyt:

„Édesapám súlyos vérzékenységekben, a hemofília: A-típusában szenvedett. Már kislány koromban kiderült – ugyanis ez egy vérvétellel megállapítható –, hogy magamban hordozom a betegségért felelős gént változatot. Ez azt jelenti, hogy ha fiam születik, nagy az esély arra, hogy sajnós beteg lesz ő is.”⁸

A szülők egészségi kockázatként való (ön)meghatározása a reprodukciós döntésekre is hatással van. Így jellemző volt a szülő olyan szereplőként való ábrázolása, mint aki gyermekvállaláskor minden elérhető eszközzel, felelős és szabad döntései által igyekszik csökkenteni az intergenerációs, azaz utódaira továbbörökített egészségi kockázatot, és ezzel egyúttal maximalizálni kívánja születendő gyermeke egészségét. E felelős megelőzésre törekvő szülői viselkedés pedig a PG vizsgálatok igénybevétele által fejeződik ki:

„A 27 éves anya azért ellenőriztette a petesejtjét, mert férje családjában több nőnek is volt emlőrákja. Ezért ugyanazt a módszert alkalmazták nála, amelyet a lombikbébi-programokban szoktak a megtermékenyített petesejt méhbe való beültetés előtt [megjegyzés: PGD-t – K. E.]. Ezzel az ellenőrzéssel szűrnek ki bizonyos genetikai betegségeket, például a tisztas fibrózist.”⁹

7 Egy viszonylag új eljárásnak tekinthető az úgynevezett „háromszülős embrió” mesterséges létrehozásának technológiája. A HRB eljárásához kapcsolódó állásfoglalása úgy jellemzi a mitokondriális DNS-tesztet, mint olyan technológiát, amelynek folyamán lehetőség nyílik a lombikbébi-eljárás során megtermékenyített petesejt mitokondriumainak – és ezzel DNS-készlete egy kis részének – a kicserélésére. A beavatkozás a genetikai állomány tulajdonságokat is meghatározó túlnyomó részét képező sejtmagi DNS-t nem érinti. A mitokondriumok jelentéktelennek tűnően kisméretű DNS-e viszont szintén fontos tulajdonságokat hordoz, és ennek hibái ritka, de súlyos, veleszületett betegségeket okoznak. A mitokondriális DNS-teszt alkalmazásával ezek a ritka betegségek válnak szűrhetővé (ETT, HRB 2015).

8 Pesthy Gábor: Népi praktikák helyett embriószűrés a vérzékenység ellen, *origo.hu*, 2010. november 24., <http://bit.ly/1MuJsJu> (utolsó letöltés: 2015. XI. 8.).

9 Független Hírügynökség: Mellráktól védett brit kislány született, *index.hu*, 2009. január 9., <http://bit.ly/1NEzfLE> (utolsó letöltés: 2015. XI. 8.).

Az eljárásokat a magyar online média elemzett cikkei hatékonyságuk alapján ítélték meg, vagyis aszerint, hogy milyen biztonsággal képesek kiszűrni a rendellenességgel születő babákat. A szülői autonómia így – Brandenburg ausztrál kutatásának eredményeihez hasonlóan – a felelősségvállalás azon megnyilvánulásában is tetten érhető volt, hogy a szülők azért, hogy a genetikai eredetű rendellenességgel vagy súlyos betegséggel rendelkező utód világra hozását elkerüljék, a beültetés előtti genetikai vizsgálatok alkalmazása mellett döntenek (Brandenburg 2011). A diskurzusokban e döntések a terhesség későbbi szakaszában végrehajtható abortuszhoz képest a szülő könnyebb, etikusabb választásaként értelmeződtek:

„Az eljárás [megjegyzés: PGD – K. E.] előnye, hogy az embrió vizsgálata kevésbé kockázatos, mint a magzaté, valamint ha rendellenesség áll fenn, akkor a szülőnek nem kell a terhességet megszakíttatnia.”¹⁰

A PG-vizsgálatok piaci szolgáltatásként értelmezett konstrukciója – az ausztrál kutatás eredményeihez hasonlóan – az általam elemzett hírportálok cikkeiben is megjelent a szülők körüli diskurzusokban. A „szolgáltatás” kifejezés használata utal a döntés szabadságára, ugyanakkor az embrió piaci áruként való kezelését, eldologiasítását is magával hozza, mivel arra utal, hogy az eljárás során „megvásárolható” a lehető legjobb genetikai állományú embrió:

„Az is felmerült, hogy akik megengedhetik maguknak anyagilag, a jövőben majd válogatnak az utódaik között, és csak a legjobbakat, vagy csak a kívánt külső jegyekkel rendelkezőket tartják meg.”¹¹

Bár a PG-vizsgálatok alkalmazási feltételei szigorúan szabályozva vannak, és jelenleg csak súlyos, genetikai eredetű betegségek kiszűrésére alkalmazhatóak, a témával foglalkozó diskurzusoknak fontos elemük volt a szülői autonómia korlátozásának fontosságát hangsúlyozó narratíva. A szülők szabad döntéseiben rejlő kockázatok narratívái legtöbbször annak veszélyét hangsúlyozták, hogy a technológia által biztosított lehetőségeket kihasználva a szülők a jövőben a minden szempontból tökéletes tulajdonságokkal rendelkező, kívánatos utód kiválasztására is képesek lehetnek:

„Az új módszerrel az öröklött betegségeket előznék meg, de a kritikusok szerint inkább a hajszynt választják majd ki a szülők.”¹²

Ugyanakkor megfigyelhető volt egy ezzel ellentétes, a szülői szabad döntés korlátlansága mellett állást foglaló narratíva jelenléte is az általam elemzett hírportálokban, különösen az index.hu és blogja, a velvet.hu tudósításai között. Ez a narratíva a szülői szabad akaratot az osztálytársadalmi érdeket, a népességnövekedést szolgálónak titulálta. A vele járó előnyöket pedig jobban hangsúlyozta, mint az ezzel ellentétes narratíva a szülői szabad akarat technológiai abúzusából fakadó veszélyeit. Mindamelllett ez a narratíva – ellentétben az ausztrál kutatás eredményeinek tanulságával – elszigetelt maradt, és nem tudott olyan erőre emelkedni, amely nagyobb, nyílt társadalmi diskurzus beindítását tette volna lehetővé.

10 Origo: Kiszűrik a beteg embriókat, *origo.hu*, 2012. július 28. <http://bit.ly/1La5ETX> (utolsó letöltés: 2015. XI. 11.).

11 Fessler Emma: Valóban létrehozhatnak új, szuperképességű emberi fajt a jövőben?, *life.hu*, 2012. szeptember 4. <http://bit.ly/1Y4o0Pq> (utolsó letöltés: 2015. XI. 11.).

12 Strovecz Adrián: A babatervezés legújabb lépése: előnézet a gyerekről, *origo.hu*, 2014. április 10. <http://bit.ly/1koYrdS> (utolsó letöltés: 2015. XI. 11.).

A szülők szabad döntéseinek hangsúlyozása a diskurzusokban oda vezethet, hogy a szülők választásaik által indirekt módon másodrendűnek minősítik, diszkriminálják az általuk szűrni kívánt betegségekkel, rendellenességekkel élő embereket. Az általam elemzett hírportálok diskurzusaiban a technológiákat nem „rendeltetészerűen” használó, saját fogyatékoságukat továbbörökíteni szándékozó szülők normaszegőként konstruálódtak. Erre utal az alábbi idézet is, mely a technológia céljának meghatározásával kijelöli annak normától eltérő, deviáns alkalmazási módjait is.

„A lombikbébik előzetes genetikai vizsgálatát azért dolgozták ki, hogy ne növeljék az évente születő több tízezer fogyatékos gyerekek számát.”¹³

A fogyatékosággal élő szülők a fogyatékoság továbbörökítésének kérdését értelmező narratívákban nem konstruálódtak a külföldi szülőkhöz hasonló, fogyatékoságuk által létrejött erős identitástudattal rendelkező és ennek alapján a társadalom többsége által elfogadott normával szembe forduló döntéshozókként. A magyar fogyatékkal élő szülők számára máságuk nem identitásformáló erőként, hanem olyan akadályként, teherként értelmeződik, amely meghatározza reprodukív döntéseiket is. A szülő felelőssége így abban ragadható meg, hogy az egészség normájához igazodó utódot hozzon a világra.

4.2. Az embrió körüli diskurzusok

Az embrió körüli diskurzusok kategóriájába soroltam azokat a szövegeket, amelyek központjában az embrióval kapcsolatos értelmezések álltak. Diskurzuselemzésem során megvizsgáltam, hogy a szelektív reprodukciós eljárásokról szóló tudósítások milyen diszkurzív stratégiák által konstruálják az embrió reprezentációit.

Az általam elemzett mintán jellemző volt, hogy az embrió körüli diskurzusok Brandenburg ausztrál mintán végzett diskurzuselemzésének eredményeihez hasonlóan az embriók passzivitását kifejező narratívákon keresztül értelmeződtek (Brandenburg 2011). Úgy, mint embriók: a vizsgálat tárgyai, rendellenesek, betegség kockázatát hordozó komplikációk. Azonban ez a passzivitás bizonyos ambivalenciát hordoz magában a magyar mintára vonatkozóan. Ez pedig az embrió morális státusára vonatkozó tisztázatlanságból fakad, amely ellentétes megközelítések párhuzamos használatán érhető tetten. Ahogy azt Brandenburg az embriók státusára vonatkozóan megállapítja, egyfelől az embrió a szülők felelősségvállalásának és a PG-vizsgálatoknak a tárgya, másfelől pedig alanyiságot is általuk nyerhet (Brandenburg 2011). Ez a kettősség jelen volt az általam elemzett mintán is. Jellemző volt, hogy az „embrió”, a „magzat” és a „már megszületett gyermek” kifejezéseket egymást helyettesítő módon használták a témával foglalkozó cikkek:

„... nemrég születtek meg az első olyan, egészséges újszülöttek, akiknél a petesejteknek már a teljes genetikai állományát is átvizsgálták.”¹⁴

Az idézetben a már megszületett csecsemő genetikai vizsgálatára utalnak, amelynek során a petesejtek teljes genetikai állományát átvizsgálták. Mivel az idézet a világra jött csecsemőről szól, vitán felül állhat, hogy indokolt az „aki” vonatkozó névmás használata, ugyanakkor tisztázatlanul hagyja azt a kérdést, hogy a preimplantációs vizsgálat idején is személyeknek tekinthetőek-e az embriók.

13 MTI: Átörökíthető fogyatékoság, *index.hu*, 2006. október 3. <http://bit.ly/1PoFvIL> (utolsó letöltés: 2015. XI. 11.).

14 MTI: Először születtek teljes genetikai teszten átesett, egészséges lombikbébik, *origo.hu*, 2010. december 5., <http://bit.ly/1MAnZyZ> (utolsó letöltés: 2015. XI. 11.).

Brandenburg az ausztrál nyomtatott médiára vonatkozó kutatása során azonosított diskurzusok gyakori motívuma volt, hogy az embriókat a normális–abnormális–dichotómiára rímelő ellentétpárok használatán keresztül értelmezték (Brandenburg 2011). „Az egészséges gyermek született”-fordulat nagyon gyakori elemként jelent meg az általam elemzett cikkek címeiben vagy a törzsszövegben is. Ugyanakkor annak kiemelése, hogy a megszületett gyermek egészséges, megragadható egyfajta implicit dichotómiaként, amelyben a kívánatos, egészséges utód áll szemben a kockázatos és rendellenes utóddal. Az egészséges utód pedig ebben a narratívában a PG-vizsgálat garanciája.

A kiválasztás, a döntés az embrió körüli diskurzusok értelmezése során nagy jelentőséggel bír. Ugyanis a kiválasztás ténye felvet egy sor morális kérdést, amely mentén várakozásaim szerint a két legolvasottabb magyar hírportál – az ausztrál nyomtatott sajtóhoz hasonlóan is – valamilyen módon állást foglal majd. Ezzel szemben markáns véleménynyilvánítást elvértve találtam az elemzett mintán. Az általam elemzett időszakban a két legolvasottabb hírportál vizsgált mintáján a totipotenciából¹⁵ fakadó morális kérdéseket a PG-tesztekkel foglalkozó cikkek rendre elhanyagolták. A következő idézet jó példája annak a domináns narratívának, amely a beültetett embrió vagy a már megszületett gyermek egészségére koncentrálnak (hangsúlyozza, hogy a sejteltávolítás nem okoz rendellenességet), anélkül, hogy a nem beültetett embriók sorsára és az ahhoz kapcsolódó etikai kérdésekre reflektálna. Ez a technológia hatékonyságát központba állító pragmatikus narratívának is eleme. Ugyanakkor az elemzett cikkek jellemző, hogy a kockázat jellegének csak egy aspektusát emelik ki: a születendő gyermek egészségét érintő kockázatot. Ezzel szemben nem hangsúlyozzák ezzel egyenlő mértékben a Brandenburg által meghatározott, a PGD alkalmazásával kapcsolatban felmerülő olyan egyéb kockázatokat, mint a szülő reproduktív döntéseinek kockázatait vagy az eljárás alkalmazásából eredő visszaélések jövőbeli kockázatait (fajnesemesítés, genetikai tervezés, fel nem használt embriók sorsa):

„A genetikai diagnosztikában egy új megközelítést jelent az úgynevezett preimplantációs diagnosztika. Ennek lényege az, hogy az ember 8 sejtes embriójának minden sejtje képes még a teljes emberi test létrehozására (ezt nevezzük totipotenciának), ezért egy sejt eltávolítása nem okoz fejlődési rendellenességet.”¹⁶

A testen kívüliség fontos motívum volt az embrió körüli diskurzusokban, mivel az éles különbségtétel a laboratóriumi és a méhen belüli folyamatok között azt implikálja, hogy a terhesség létrejötte a beültetéstől számítottan ebben az értelemben. Abból, hogy az idézett cikkben arra hivatkoznak, hogy a mintavétel nem befolyásolja az embriók további fejlődését, arra következtethetünk, hogy a kisselektált embriókat még nem tekintik élőlénynek. Mindemellett a kiválasztott és a nem kiválasztott embrió státusának megítélése is eltéréseket mutatott az embrió körüli diskurzusokban. A kiválasztott embrióból a várakozásoknak megfelelően egészséges gyermek fejlődik, így megfigyelhető, hogy a diskurzusok visszamenőleg is felruházzák az élő emberek morális státuszjellemzőivel:

„Ötnapos kislányembriókat kaptunk vissza, akik végül egészségesen meg is születtek. A lombik-kezelés minden kellemetlensége együtt eltörlődik azok számára, akik egészséges gyermeket szeretnének, és erre van lehetőség és esély ezzel a módszerrel.”¹⁷

¹⁵ A „totipotencia” kifejezés azt az állapotot jelenti, amelyben az embrió életképes emberi testté tud fejlődni. A preimplantációs genetikai tesztek elvégzésekor a megvizsgált embriók mindegyike totipotens. Így, ha az életképességet tekintjük a státust meghatározó ismérveknek, az embriókra élőlényként kell tekintenünk (Navratyl 2012).

¹⁶ Dr. Boldogkői Zsolt: Már az anya véréből is vizsgálható a magzat, *origo.hu*, 2013. január 2., <http://bit.ly/1Y4qcqg> (utolsó letöltés: 2015. XI. 11.).

¹⁷ Pesthy Gábor: Népi praktikák helyett embriószűrés a vérzékenységgel szemben, *origo.hu*, 2010. november 24., <http://bit.ly/1MuJsJu> (utolsó letöltés: 2015. XI. 8.).

Az általam elemzett időszakban a vizsgált mintára egyfajta következetlenség volt jellemző a fogalomhasználat terén. A cikkek gyakran nem tettek éles különbséget magzat és embrió között, így például ebből adódóan a prenatális (anyaméhben belüli, magzatot érintő) vizsgálatok körében említették a PG-teszteket is. A különbségtétel mellőzése viszont ahhoz vezet, hogy a PG-vizsgálatokhoz kapcsolódó etikai kérdések, kockázatok és bizonytalanságok is érintetlenül maradnak:

„Magyarországon még nem alkalmazzák (PGS: a-CHG) magzati vizsgálatokra, de más prenatális diagnosztikai módszerek hazánkban is rendelkezésre állnak. Ezek közé tartozik a hagyományos magzati kariotipizálás, a fluoreszcens és real time PCR, a fluoreszcens in situ hibridizáció (FISH), különféle izotópos vizsgálatok, és a bevezetőben már említett preimplantációs genetikai diagnosztika, a PGD.”¹⁸

Brandenburg kutatásában azt találta, hogy az embriók körüli diskurzusoknak gyakori elemük volt a természetes úton fogant gyermek és a mesterséges megtermékenyítés során génvizsgálaton átesett újszülött egymással való szembeállítás, hangsúlyozva a PG-vizsgálattal kiválasztott embrió természetellenességét (Brandenburg 2011). Az effajta megkülönböztetés az általam elemzett hírportálok diskurzusában is jelen volt. Mindemellett a cikkek diskurzusai különbséget tettek az úgynevezett „donorbébi” és a „dizájnbébi” között is. A megkülönböztetés a preimplantációs eljárás célja szerinti. A donorcsecsemő olyan pozitív gondolatokkal asszociálódott az általam vizsgált magyar online hírmédiák cikkeiben, mint az adni, az adományozni, a segíteni és a gyógyítani.¹⁹ Így a PG célja szerinti legitimitást nyerhet, amennyiben a donáció tényét hangsúlyozzuk az eljárást értelmező narratívában. Továbbá a donorcsecsemőt sokszor jellemezték úgy, mint aki egy másik ember életének megmentéséért születik meg, és nem saját jogán.

A „lombiktestvér”, „megmentő testvér” kifejezések használata jellemző volt az általam vizsgált médiumok szóhasználatára. Mindez arra utal, hogy a donorcsecsemő-narratívában a világra jött újszülött a testvér által nyer alanyiságot. Ugyanakkor a donorcsecsemőhöz kapcsolt pozitív gondolatokkal szemben a „dizájnbébi” olyan negatív konnotációkkal kapcsolódik össze, mint a mesterségesség, a tervezettség, a természetellenesség. Mindez a diskurzusokban a PG-eljárások során kiválasztott csecsemők különtségének, másságának hangsúlyozását eredményezi. A mesterséges tervezettség a diskurzusokban gyakran kapcsolódik össze a tömegtermeléshez kapcsolódó asszociációkkal is, amelyek Brandenburg kutatásához hasonló diszkurzív stratégiák által eldologiasított, piaci áruként konstruálják az embriót (például: „Okosbabákat gyártanak Kínában”,²⁰ „egy fiút kérek 3500 gramm körül”²¹). Ezek a narratívák azonban az áruba bocsátás erkölcsellenességét hangsúlyozzák az abszurdba hajló túlzásaik által.

A donorembrió kiválasztása etikai kérdéseket is felvet, amelyekkel a magyar online média diskurzusai – szemben az ausztrál diskurzusokkal – távolságtartóan foglalkoznak. A diskurzusok domináns narratívájára az jellemző, hogy külföldi, elsősorban nyugat-európai és amerikai eseményekről tudósítanak az eljárásokkal kapcsolatban. A hírportálok úgy szemlélik a PG-vizsgálatokkal kapcsolatos technológiai és morális kockázatokat, mint amelyek elsősorban külföldön képezik társadalmi vita tárgyát. A magyar kontextust reflektálatlanul hagyják, noha az eljárásokat itt is alkalmazzák. Az általam elemzett cikkek diskurzusaira jellemző volt az is, hogy tárgyalták ugyan a szelektív reprodukciós eljárásokhoz kapcsolódó etikai problémákat, azonban csak a szűken értelmezett eseményre koncentráloán foglalkoztak az eljárás morális kockázataival, mellőzve a szerzők kritikus állásfoglalását. A nemzetközi áttörések magyar vonatkozásai többnyire kimerülnek annyiban, hogy a tudósítások megemlítik a hazai alkalmazhatóság feltételeit és korlátait. Ugyanakkor az általam elemzett cikkekben az nem merül fel, hogy az itteni alkalmazhatóság a kapcsolódó etikai problémák miatt társadalmi vita tárgyát képezi vagy képezhetné.

18 Illyés András: Magzati genetikai tesztek: új lehetőségek és veszélyek, *origo.hu*, 2010. október 28., <http://bit.ly/1WMCnLk> (utolsó letöltés: 2015. XI. 11.).

19 MTI: Köldökszinórvérével gyógyít egy csecsemő, *index.hu*, 2009. március 13. <http://bit.ly/1PoHa13> (utolsó letöltés: 2015. XI. 11.).

20 Molnár Orsolya: Okosbabákat gyártanak Kínában, *origo.hu* 2013. március 23., <http://bit.ly/1SiDT11> (utolsó letöltés: 2015. XI. 11.).

21 Velvet: Harmadik gyerek rendelésre, *velvet.hu*, 2005. július 19., <http://bit.ly/1lkccuA> (utolsó letöltés: 2015. XI. 11.).

4.3. Diskurzusváltozatok

A szelektív reprodukció technológiák körüli diskurzusok kategóriájába soroltam azokat a szövegeket, amelyek központjában valamely beültetés előtti, embrió kiválasztását célzó technológia alkalmazásáról vallott nézetek álltak. Diskurzuselemzésem során megvizsgáltam, hogy az eljárásokról szóló tudósítások milyen diszkurzív stratégiák által hozzák létre a technológiák reprezentációit.

Arra az eredményre jutottam, hogy Brandenburg ausztrál nyomtatott sajtóanyagokon folytatott vizsgálatához hasonló módon a PGD-t értelmező tudósításoknak domináns diskurzusuk volt az, amely a technológiát az emberiség jövőjére leselkedő kockázatként határozta meg (Brandenburg 2011). Ez a kockázat pedig az eljárás alkalmazásával való visszaélésből eredő genetikailag tervezett, disztópikus jövő rémképeként konstruálódott. Az absztrakt szinten érvelő, az emberiség jövőjéért aggódó narratíva – az ausztrál kutatás eredményeihez hasonló módon – az origo.hu és az index.hu oldalak PGD-alkalmazásával szemben kritikát megfogalmazó diskurzusnak is jellemző eleme volt. E diszkurzív stratégia részeként jellemző volt popkulturális, tudományos-fantasztikus utalások és olyan határátlépés-metaforák használata, amelyek Hughes és Kitzinger kutatásának eredményei szerint is formálják a humángenetika témájának médiareprezentációját (Hughes & Kitzinger 2008):

„Több ezer emberen kutatja az intelligencia genetikai hátterét az egyik legnagyobb kínai biotechnológiai cég. Sokan attól félnek, hogy eredményeik miatt kinyílik Pandora szelencéje, és megkezdődik a legokosabb embriók kiválogatása a mesterséges megtermékenyítési programokban [...] A kutatások idővel akár genetikai manipulációhoz (genetic engineering) is vezethetnek. Andrew Nicol 1997-ben bemutatott Gattaca című sci-fije nagyjából ezen az elképzelésen alapult.”²²

A kritikus narratívával szemben áll egy másik, a PGD jelenben érzékelhető gyakorlati előnyeit hangsúlyozó, támogató narratíva jelenléte is. A PGD körüli diskurzusokban így a technológia konstrukciója úgy is jellemezhető, mint előrelépés az egészségügyi prevencióban, amely a prenatális vizsgálatokhoz képest kevésbé invazív, azaz ebben az értelemben biztonságosabb, mivel a megszülető gyermek egészségére nézve nem jelent kockázatot:

„Az embrióbiopszia nincs káros hatással az újszülött PGD-gyerekek egészségére. Fontos, hogy a szülők tudják: a PGD biztonságos módszer.”²³

Brandenburg elemzésének eredményeihez hasonló módon a technológiát normalizáló diszkurzív stratégia a PGD-t alkalmazó páciensek személyes történetei által igyekszik a technológia előnyei és a benne rejlő kockázatok képzeletbeli mérlegének nyelvét az előnyök irányába billenteni, és ezáltal elfogadhatóbbá tenni az eljárást. Az ausztrál kutatáshoz hasonlóan a PGD-t támogató és ellenző narratívák közötti törésvonalat ez az eltérő ismeretelméleti pozíció mentén való elhelyezkedés jelentette. A személyes történetek konkrét emberek szomorú történeteihez kapcsolták a technológia alkalmazását, így az olvasó empátiájára apellálva, a páciensek személyes döntésének racionalitását hangsúlyozva alapozták meg a PGD-t támogató narratíva konstrukcióját. Ezzel szemben a kritikát megfogalmazó narratíva az emberiség vagy az állampolgári érdek nevében bírálja a technológiát igénybe vevő szülők magatartását, ugyanakkor ez az absztrakt szintre helyezett társadalmi felelősségvállalás mellőzi az egyén szintjén való együttérzés motívumát.

²² Molnár Orsolya: Okosbabákat gyártanak Kínában, *origo.hu*, 2013. március 23., <http://bit.ly/1SiDT11> (utolsó letöltés: 2015. XI. 11.).

²³ MTI: Biztonságos az embriók genetikai szűrése, *index.hu*, 2012. július 4. <http://bit.ly/1O3yZUE> (utolsó letöltés: 2015. XI. 11.).

szülő aktív szerepvállalása, autonóm, döntéseiért felelősséget vállaló, racionális cselekvőként való meghatározása arra enged következtetni, hogy a felelős állampolgár aktívan cselekszik saját és családja egészségének megőrzése érdekében, azaz minimalizálja a betegség kialakulásának a kockázatát a jelenben és a jövőben is. Eredményeim szerint ennek megfeleltethetően a szülő mint egészségi kockázat hordozója konstruálódott a vizsgált hírportálok diskurzusaiban, és mint ilyen, saját magatartását szabályozva a potenciális kockázatok csökkentése érdekében cselekedett.

Az embrió hibrid szubjektumként konstruálódott a diskurzusokban. Státusa komplex módon volt értelmezhető. Az általam vizsgált hírportálok az embrió reprezentációja a szülői felelősségvállalás és a genetikai vizsgálat tárgyaként konstruálódott. Ugyanakkor morális státusa a beültetési vizsgálaton való „szereplésének” eredményeitől függően megváltozhatott. A diskurzusokban a kiválasztott embrió az egészséges gyermek potenciáljával rendelkező alanyisággal felruházott létezőként értelmeződik, míg a ki nem választott embrió komplikációként konstruálódik, amelyet a felelős szülők önkéntes és racionális választásuk által (eljárás alkalmazása) kiiktatnak. Az embrió státusának megítélése az eljárás céljának függvényében is változott. Amennyiben a beültetés előtti genetikai vizsgálat célja a szülők másik, már megszületett, de beteg gyermekének megsegítése volt, az embrió a „donorbébi” konstrukciója által pozitív töltetet nyert, és az emberiségre jellemző fogalmak segítségével értelmeződött mint „segítő”, „megmentő”. Ezzel szemben a „dizájnbébi” konstrukciója erősen kapcsolódott a genetikai tervezéshez, a dizájn szó által az eljárás dehumanizáló, természetellenes jellegét volt hivatott hangsúlyozni. Így a dizájnbébi értelmezésében az embrió a modern társadalom jövőorientált, teleologikus perspektívájának részeként tapasztalt tökéletesítési vágy szimbólumaként értelmeződött.

Vizsgálatom során a PGD-eljárás konstrukcióján kívül más szelektív reprodukciós eljárások (mint a PGS) konstrukcióit is megvizsgáltam. Az elemzett mintára vonatkozóan arra a megállapításra jutottam, hogy a szelektív reproduktív technológiák körüli diskurzusokat az ausztrál kutatás eredményeivel összehasonlítva egyfajta megkésetttség és hiány jellemzi. Úgy találtam, hogy a Brandenburg (2011) által is azonosított, disztópikus, géntervezett társadalmi jövőkép beteljesülésétől óva intő kritikus narratíva mellett az asszisztált reprodukció során alkalmazott PGD-eljárásokkal kapcsolatos gyakorlatias szemléletmód határozza jelentős mértékben meg a magyar online hírmédia diskurzusait. Ebből a pragmatikus megközelítésből következően – amely a sikeres terhesség létrehozását tartja szem előtt – az embrió kiválasztását övező morális kérdések nem jelentenek kritikus választóvonalat a technológia magyarországi alkalmazását támogató és ellenző narratívák tábora között. Megfigyelhető, hogy a morális kérdéseket absztrakt szinten tárgyalják az elemzett cikkek diskurzusai, vagyis az eljárásokkal kapcsolatban felvethető etikai kérdéseket rendre számba veszik: összefoglalják, hogy milyen ellenvetésekkel élnek a PG-eljárásokat kritizáló csoportok, ugyanakkor ezekkel kapcsolatban véleményt nem nyilvánítanak. Brandenburg kutatási eredményeihez hasonlóan az eljárásokat támogatók és ellenzők tábora közötti törésvonalat is különböző ismeretelméleti pozíció definiálta (Brandenburg 2011). A preimplantációs eljárásokat támogató narratívák konkrét és valós személyes történetek, családi tragédiák elbeszélése által igyekeztek a technológia alkalmazását elfogadhatóvá tenni, míg az ellenzők jobbra az emberiség jövőjéért aggódó kritikájukban absztrakt szinten érveltek, amely érvelés azonban paradox módon mellőzte az egyén szintjén tanúsított együttérzés formáját. Így az általam elemzett hírportálok diskurzusaiban a Kerr és Cunningham-Burley által felvázolt, a PGD által megtestesített reflexív modern problematika is azonosítható volt a két egymással szemben álló domináns diskurzus jelenléte okán (Kerr & Cunningham-Burley 2000).

6. Kitekintés

A magyar online hírmédia témával foglalkozó cikkeinek egész sora foglalkozik a PGS magyarországi alkalmazása körül felvethető problémákkal, mivel egy humánreprodukcióval és géndiagnosztikával foglalkozó magánklinika alkalmazni kezdte az eljárást, amelyről korábban nyilvános társadalmi diskurzus nem folyt Magyarországon, és az alkalmazás feltételeinek jogi háttere sem rendezett egyértelműen. Ugyanakkor az, ahogyan a klinika egyedülálló gyakorlatáról szóló hírek megjelentek az általam is vizsgált online hírmédiumok tudósításaiban, betekintést engedett a magyar reprodukciós piac szereplőinek konkurenciaharcába is. Úgy vélem, érdemes lenne egy következő kutatásban a reprodukciós piachoz kötődő különböző megismerési pozícióba helyezhető szereplők (jogászok, orvosok, páciensek, pszichológusok) narratíváit is feltárni.

Irodalom

- Bauer, Zsófia (2013): Bound together by Fate and Faith. A Qualitative Analysis of Online Discussions on Assisted Reproduction in Hungary. *Proceedings of FIKUSZ '13 Symposium for Young Researchers, 2013*, http://kgk.uni-obuda.hu/sites/default/files/09_Bauer_Zsofia.pdf (utolsó letöltés: 2015. III. 21.)
- Beck, Ulrich (1992): *Risk Society: Towards a New Modernity* (Vol. 17). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bodoky Tamás (2005): A hírportál mint tömegmédiium. *Médiakutató*, nyár, 67-82. o.
- Brandenburg, Kellie (2007): A New Sociological Imperative: Towards Engaging with Preimplantation Genetic Diagnosis. *Health Sociology Review*, vol. 16, pp. 79–88.
- Brandenburg, Kellie (2011): Risk, parental autonomy and the epistemic divide: preimplantation genetic diagnosis in the Australian print news media, 1990–2007. *New Genetics and Society*, vol. 30, no. 1, pp. 115–131.
- Brown, Nik (2003): Hope against hype: accountability in biopasts, presents and futures. *Science Studies*, vol. 16, no. 2, pp. 3–21.
- Bubela, Tania M. & Timothy A. Caulfield (2004): Do the print media “hype” genetic research? A comparison of newspaper stories and peer-reviewed research papers. *Canadian Medical Association Journal*, vol. 170, no. 9, pp. 1399–1407.
- Bunton, Robin & Petersen, Alan (2005): Genetics and governance? An introduction. In: Robin Bunton & Alan Petersen (eds.): *Genetic Governance. Health, Risk and Ethics in the Biotech Era*, pp. 1–26. New York, NY: Routledge.
- Carabine, Jean (2001): Unmarried Motherhood 1830–1990: A Genealogical Analysis. In: Margaret Wetherell & Stephanie Taylor & Simeon J. Yates (eds.): *Discourse as Data: A Guide for Analysis*, pp. 267–310. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Condit, Celeste M. & Nneka Ofulue & Kristine M. Sheedy (1998): Determinism and mass-media portrayals of genetics. *The American Journal of Human Genetics*, vol. 62, no. 4, pp. 979–984.
- Conrad, Peter (2001): Genetic Optimism: Framing Genes and Mental Illness in the News. *Culture, Medicine and Psychiatry*, vol. 25, no. 2, pp. 225–247.
- ETT, HRB. (2015): Az ETT Elnökségének és Humán Reprodukciós Bizottságának (HRB) állásfoglalása a „háromszülős embrió” mesterséges előállításával kapcsolatban, http://www.ett.hu/alltaj/haromszulos_allf_201503.pdf. (utolsó letöltés: 2015. III. 25.)
- Foucault, Michel (1980): *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972–1977*. Pantheon.
- Foucault, Michel (1991): Governmentality. In: Graham Burchell & Colin Gordon & Peter Miller (eds.): *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. pp. 87–104, University of Chicago Press.
- Gabe, Jonathan & Mike Bury & Mary Ann Elston (2004): *Key Concepts in Medical Sociology*. London: Sage.
- Hughes, Emma & Jenny Kitzinger (2008): Science fiction fears? An analysis of how people use fiction in discussing risk and emerging science and technology. *SCARR Working Paper*, <http://www0.caerdydd.ac.uk/jomec/resources/SciFiFearsWP28.pdf> (utolsó letöltés: 2015. I. 19.)
- Kerr, Anne & Sarah Cunningham-Burley (2000): On Ambivalence and Risk: Reflexive Modernity and the New Human Genetics. *Sociology*, vol. 34, no. 2, pp. 283–304.
- Lemke, Thomas (2001): “The birth of bio-politics”: Michel Foucault’s lecture at the Collège de France on neo-liberal governmentality. *Economy and Society*, vol. 30, no. 2, pp. 190–207.
- Lemke, Thomas (2004): Disposition and determinism – genetic diagnostics in risk society. *The Sociological Review*, vol. 52, no. 4, pp. 550–566.
- Michelle, Carolyn (2007): Human clones talk about their lives’: media representations of assisted reproductive and biogenetic technologies. *Media, Culture & Society*, vol. 29, no. 4, pp. 639–663.
- Navratyil Zoltán (2012): *A varázsló eltöri pálcáját? A jogi szabályozás vonulata az asszisztált humán reprodukciótól a klónozásig*. Budapest: Gondolat Kiadói Kör Kft.
- Nerlich, Brigitte & Susanne Johnson & David D. Clarke (2003): THE FIRST “DESIGNER BABY”: The Role of Narratives, Cliche’s and Metaphors in the Year 2000 Media Debate. *Science as Culture*, vol. 12, no. 4, pp. 471–498.
- Novas, Carlos, & Nikolas Rose (2000): Genetic risk and the birth of the somatic individual. *Economy and Society*, vol. 29, no. 4, pp. 485–513.
- Paul, Diane B. (1992): Eugenie Anxieties, Social Realities, and Political Choices. *Social Research*, vol. 59, no. 3, pp. 663–683.

Petersen, Alan (2001): Biofantasies: genetics and medicine in the print news media. *Social Science & Medicine*, vol. 52, no. 8, pp. 1255–1268.

Petersen, Alan (2005): The metaphors of risk: Biotechnology in the news. *Health, Risk & Society*, vol. 7, no. 3, pp. 203–208.

Vicsek, Lilla & Júlia Gergely (2011): Media presentation and public understanding of stem cells and stem cell research in Hungary, *New Genetics and Society*, vol. 30, no. 1, pp. 1–26.

Vicsek, Lilla & Zsófia Bauer (2012): Biotechnológiai kockázatok és előnyök a médiában és a közönség körében: összejtutató és összejtkezelések. *Médiakutató*, ősz, 131–143. o.

Vicsek, Lilla (2013): "Gene-fouled or gene-improved?" Media framing of GM crops and food in Hungary, *New Genetics and Society*, vol. 32, no. 1, pp. 54-77.

Vicsek Lilla (2015): Kapcsolódások a biotechnológiai nyilvánosság színterei között. *Médiakutató*, tavasz, 91–106. o.

Vicsek Lilla & Szolnoki Noémi (2016): Az embrió mint társadalmi-kulturális entitás: Az embriók konstruálása a lombikbéli eljárásban résztvevő magyar páciensek körében. In: Kisdi Barbara (szerk.): *Létkérdések a születés körül. Társadalomtudományi vizsgálatok a szülés és születés témakörében*, 150–167. o. Budapest: L'Harmattan.

További források

<http://index.hu/24ora?main:tech>

<http://www.origo.hu/hir-archivum/index.html>

Kádár Eszter 2015-ben szerzett mesterdiplomát a Budapesti Corvinus Egyetem szociológia szakán. Érdeklődési területe a tudomány és technológia kommunikációja.